

Deu recomanacions per a les polítiques públiques

Maria Freixanet Mateo

El llibre que aquí conclou uneix reflexió, coneixement, pistes i estratègies per a la comprensió i l'abordatge del neomasclisme, entenent amb aquesta paraula la mutació actual de la ideologia clàssica de desigualtat entre sexes, de dominació masculina sobre les dones.

En aquest darrer capítol, i després de la lectura dels anteriors, estiro uns quants fils sobre *què fer*. Així, es procedeix a una recollida i ordenació d'algunes de les recomanacions que apareixen en els capítols previs i es completen amb plantejaments propis, sempre buscant que aquestes recomanacions puguin servir als qui elaboren i executen polítiques públiques a favor de la igualtat.

El que es proposa en aquest capítol s'ha d'entendre com un afegit al que ja tenim, mai invalidant les dècades de construcció de polítiques que ens precedeixen. I és que, actualment, disposem d'eines, programes, lleis, protocols, agents, formacions, informació i massa crítica que han permès que avui les condicions de vida de les dones i la seva possibilitat de dirigir la pròpia existència difereixin substancialment de les de generacions anteriors.

Cal saber que, durant quaranta anys, des de la Transició fins ara, per al cas espanyol s'ha produït un canvi cultural, polític i legal valuós que ha bandejat la subordinació de les dones cap a un lloc formalment inacceptable, encara que no per això inacceptat. Ens hem traslladat, per primera vegada a la nostra història, a uns temps d'igualtat formal. I així, en aquest segle i en aquesta part concreta del món, les dones i els homes vivim en societats que són formalment igualitàries.

En elles, el patriarcat muta, es transmuta i deixa d'operar com a «patriarcat de coerció» per passar a desplegar-se com a «patriarcat de consenti-

ment», en paraules de la filòsofa Alicia Puleo. En aquest tipus de sistemes, quan la llei per fi ens reconeix com a iguals, serà el mateix subjecte el que busqui ansiosament complir els mandats de gènere, i la reproducció del patriarcat operarà a través del consentiment, la incitació i el valor social. Les formes de dominació o odi cap a les dones esdevenen més sibil·lines, menys evidents, més invisibles, i les formes de desigualtat passen desapercebudes, ocultes darrere d'un miratge de joc just.

I és que, com acostumen a explicar les teòriques feministes, no totes les societats s'ajusten a la definició de patriarcat de la mateixa manera ni amb la mateixa intensitat. I el patriarcat, en paraules de Celia Amorós, és «meta-estable», canvia per no canviar.

La irrupció de la quarta onada, precisament, consisteix en una caiguda dràstica d'aquest vel, la caiguda del «miratge de la igualtat». Es produeix un dolorós «adonar-se'n»; tantes dones, que, si bé hem conquerit la igualtat de drets i la igualtat formal, veiem que per sota continuen operant tot un cúmul de violències i processos de dominació. Aquestes violències seran assenyalades i acusades, i, molt especialment, de manera crítica, la violència sexual.

Aquest assenyalament massiu al que és habitual i normalitzat de la violència sexual és l'epicentre de la quarta onada. És més, l'onada es produeix com a resposta a les persistents situacions de violència sexual que viuen les dones. L'onada és mundial i viral, i es fa notar entre el 2016 i el 2020, i el 2017, el 2018 i el 2019 han estat anys de mobilitzacions massives. Si bé aquest auge del moviment feminista té altres vectors temàtics rellevants, la seva flama central és aquest impacte en el sentir col·lectiu sobre la violència sexual, i el seu èxit principal consisteix a haver aconseguit redefinir com l'entendem. Tot i això, avui ens trobem ja en un altre escenari.

D'una banda, totes les dades relatives a la violència sexual —atencions hospitalàries, enquestes i denúncies oficials— ens indiquen que, malgrat l'assenyalament i la presa de consciència, sembla que la violència sexual està en auge objectivament, i no només la seva denúncia, que també. Això s'explica al capítol de Leire Rincón.

D'altra banda, des de (aproximadament) l'any 2020 estem vivint l'apogeu de les «croades neomasclistes», tal com ens explica Elisa García-Mingo al seu capítol. S'ha produït un replegament en clau patriarcal, i els diferents espais que componen la masclosfera han esdevingut llocs de pedagogia anti-feminista. Això soscava els esforços que s'han realitzat aquestes darreres dècades en termes de polítiques d'igualtat i educació contra la violència envers les dones. Els espais masclosfèrics avui introdueixen enfocaments que promouen idees i valors contraris al feminisme i a la igualtat entre homes i do-

nes, i estan aconseguint influir en la manera com les persones, especialment la joventut i l'adolescència, perceben i entenen les qüestions de gènere.

A més, tal com mostra el capítol de Zuluaga, Tirado i Fraile, aquests discursos han envaït una part dels discursos dels creadors de contingut digital generalista (és, a més, un contingut molt lucratiu, cosa que és un incentiu per a la seva intensificació), i finalment, una part rellevant dels discursos socials quotidians i l'entesa comuna.

Així, el «coneixement de gènere» antifeminista s'ha articulat com un corpus de pensament que desafia tant els postulats feministes essencials com la mateixa realitat.

Vist el seu contingut, podem resumir que aquest coneixement antifeminista, aquest discurs neomasclista, el que sosté en essència és que el feminisme ha distorsionat les coses i s'ha passat de la ratlla, ha generat victimització i exageració en les dones i ha demonitzat i acusat injustament el conjunt dels homes. Aquest sistema de pensament considera que la igualtat formal ja demostra que vivim en societats igualitàries, i per tant tota política feminista en temps actuals és un abús, un excés.

Percep la violència contra les dones com una cosa puntual, amb equivalència a la violència de dones contra homes, escampa una sospita general sobre tota mena de dades que mostrin la veracitat de la desigualtat, especialment si provenen d'institucions públiques, i assenyala l'objectiu del desmuntatge de les polítiques d'igualtat, especialment de l'acció positiva i de tota legislació específica.

La idea nuclear és que aquestes polítiques suposadament discriminen els homes. Una idea que combina extraordinàriament bé amb diferents malestars de gènere de molts homes actuals, i que aconsegueix una enorme tirada emocional, i una gran viralització i capacitat de penetració.

Així mateix, això conflueix amb altres processos politicosocials de fons que s'han cuït durant diverses dècades i que avui mostren, alhora, els seus resultats. Ens referim, aquí, a l'impacte del neoliberalisme, que tot ho individualitza, monetitza i comercia, en la derivada de gènere, és a dir, la deriva cap a la comprensió i acceptació del cos de les dones com a material de comerç. Això comporta una duríssima cosificació, que és expressament cultivada per zones de negoci en expansió com ara la pornografia, artefacte que ha aconseguit un impacte sever no només sobre les relacions sexuals, sinó també sobre la cultura general, sobre les indústries culturals, així com sobre els mandats corporals en particular. Leire Rincón ha escrit sobre aquests engranatges.

Amb tot, tan aviat com arriba al cim de la seva força la quarta onada feminista, el que s'observa en l'opinió pública dels anys que la segueixen és

un replegament de posicions en relació amb el feminisme i la igualtat. Tal com s'explica al primer capítol, cada onada ha tingut la seva particular reacció, amb discursos adaptatius a cada etapa històrica, i, tal com expliquen Anduiza, Rico i Zuluaga al segon capítol, en aquests darrers anys s'han produït canvis en les actituds de la gent. La qüestió és que aquesta vegada, per a la nostra onada, aquests canvis els podem mesurar.

El que ens mostren les dades demoscòpiques és l'existència d'un procés reactiu a la quarta onada, en termes de sexisme modern. És a dir, no es produiria en termes de sexisme tradicional, sinó en termes de negació de la discriminació, d'oposició a la protesta i les polítiques públiques, a aquestes darreres fonamentalment.

D'altra banda, si bé aquest és un efecte reactiu generalitzat —el *backlash* és per a tothom, diran—, també és rellevant observar que des del 2022 apareix una divergència generalitzada en l'evolució de les actituds sobre el sexisme modern entre homes i dones en pràcticament totes les franges d'edat. És a dir, sembla que els homes i les dones d'una mateixa generació estan desenvolupant perspectives cada cop més discrepants sobre qüestions relacionades amb la igualtat i la discriminació de les dones.

El que tenim davant dels ulls, doncs, és una escletxa que s'obre entre ells i elles en la percepció i en l'actitud envers la discriminació, envers el feminisme i especialment envers les polítiques dels governs en la matèria. Aquest darrer vector ens indicaria que estem davant d'una forma de sexisme molt sensible al context i molt vinculada a la politilització de les persones.

A parer meu, i pensant en el treball de les polítiques públiques, hi ha un aprenentatge a fer que té a veure amb intentar protegir la política bàsica d'igualtat, d'equivalència existencial entre homes i dones, i especialment la política d'actuació davant de la violència masclista, del context i l'arena política d'actualitat. És a dir, hauria de poder existir una zona de consens social que en el seu nucli substancial aconseguís refermar-se com una cosa impermeable al panorama polític.

Cal afegir, aquí, que els homes joves, a més de patir aquest efecte de *backlash* com el conjunt de la població, repunten als seus nivells de sexisme de manera molt acusada l'últim any, en la mateixa direcció que assenyalen diferents enquestes publicades des del 2023. Anduiza, Rico i Zuluaga ens expliquen que no només estan observant aquest *backlash* inicial, sinó que també mesuren una segona etapa reactiva al final del període analitzat. El nostre present. Això és consonant amb els diferents sondejos i les experiències de qui treballa en sectors educatius, que avui ens parlen d'una bretxa de gènere que s'està obrint entre les generacions joves.

Això no vol dir que els homes joves siguin els més masclistes, i de fet els joves tenen menys presents els estereotips tradicionals de gènere que les generacions més grans, i no podem oblidar que hi ha un pòsit d'aprenentatge igualitari fruit d'haver crescut en temps d'igualtat formal i gaudi de drets per a les dones. Però sí que són els que se separen de manera rellevant de les seves iguals en les seves actituds i discursos envers la igualtat i el feminisme. És clar que també són el focus d'audiència principal per a les zones masculinistes d'internet, de la mateixa manera que són els que, de manera més generalitzada, tenen la relació sexual amb l'altre sexe mediatitzada per l'aprenentatge en la pornografia. Caminem, sembla ser i si no hi posem remei, cap a dos mons de significat que conviuen i es relacionen, però que estan comprenent i valorant allò que viuen de manera divergent.

Doncs bé, les recomanacions que segueixen aquí van encaminades a sumar accions a les que ja s'executen habitualment des de les polítiques públiques locals, autonòmiques, estatals i supraestatals, amb l'objectiu d'acabar amb el masclisme i la seva violència.

Les recomanacions tenen un mateix objectiu. Animar a pensar polítiques públiques que facin de fre a l'actual replegament patriarcal; intentar blindar l'objectiu de la igualtat davant de les arenes polítiques d'actualitat, i pensar en formes de treball dels fonaments desigualitaris que persegueixin aquest canvi cultural ètic en el tracte dels homes a les dones. Tot això per fer les polítiques d'igualtat menys sensibles als vaivens de cada temps.

Recomanacions per a qui dissenya i executa política pública feminista

Una primera recomanació general, una mena de paraigua, seria l'intent d'**ancoratge de les polítiques d'igualtat** en llocs de màxim consens possible i donant tota la visibilitat a aquelles qüestions que socialment es perceben com a indiscutibles, les que compartiria una part àmplia del camp polític, o si més no de la majoria de la societat i dels interessos de les dones. Cal recordar aquí que, malgrat tot, en termes generals, continua havent-hi consciència de la discriminació que pateixen les dones, que, al seu torn, conviu amb aquest discurs neomasclista que la impugna. Fins i tot quan impacta el sexisme modern, la negació de la discriminació és menor que el qüestionament de les reivindicacions, i el que s'endú més acusació són les polítiques correctores implementades, aspecte en què les bretxes entre homes i dones són creixents. En aquest sentit, seria estratègic avaluar i replantejar les polí-

tiques correctores, buscant que aquestes siguin sòlides, estables i enfocades contra les desigualtats estructurals entre els sexes, així com cap al rerefons cultural que, com ens explica Olmo Morales al capítol, continua reproduint subjectivitats patriarcals i aprenentatge de dominador i dominada.

Concretant, una segona recomanació és la que fa referència a les dades. L'ús i el maneig de les dades. Tot i que, de moment, no ha aconseguit calar en el gruix de l'opinió pública, un element central de l'actual discurs neomasclista és aquesta negació directa de la desigualtat estructural. Es nega la mateixa existència del patriarcat, el sistema de dominació dels homes sobre les dones, reproduït a cada lògica de poder.

La veritat és que absolutament totes les dades fiables disponibles segregades per sexe continuen, actualment, oferint una imatge de segregació i desigualtat entre homes i dones. És important treballar en la valoració social de les dades. Cal blindar-les, continuar produint-les, mantenir-les desagregades per raó de sexe, publicitar-les i facilitar-ne el maneig per part de la ciutadania. Les dades han d'estar disponibles, el rigor que aporten ha de formar part del debat públic i popular.

Per això, cal finançar recerca empírica i rigorosa. I, així mateix, convé l'**ampliació de les dades**, ja que n'hi ha escassetat. Per abordar un problema hem d'entendre'n l'evolució i la magnitud. Necessitem dades fiables i robustes al llarg del temps per entendre què està passant amb diferents fenòmens, des de la desigualtat fins a la violència sexual. Per això, seria imprescindible que les institucions dediquessin esforços a la recollida i centralització de dades. Leire Rincón assenyala, per exemple, pel que fa a violència sexual, la necessitat de disposar d'una enquesta completa i comprensiva que es dugués a terme anualment per entendre l'evolució de tal violència, amb dades relatives tant a la victimització com a la seva perpetració.

Finalment, i en aquest mateix punt relatiu a les dades, hi afegiríem la importància de la difusió d'aquestes dades fiables. Tal com explica Elisa García-Mingo en el seu capítol, és important dur a terme la tasca de detecció de fal·làcies i **boles** que es creen i circulen per les xarxes, mentides virals sobre les quals es basa el pensament neomasclista. Cal detectar i desmuntar, cal contrarestar la desinformació i educar la societat en la importància de les fonts i el rigor. Com bé diu Paloma Tosar, hem de ser estratègics i part d'això rau a pensar en com fem circular la informació. Qui l'emet, com aconseguim que arribi informació veraç —en un altre punt hi tornarem. És a dir, com informem perquè l'agenda i les discussions públiques es puguin donar a partir de dades amb contrast i veracitat?

La tercera recomanació, molt relacionada amb l'anterior, és la proposta de García-Mingo de **hackejar la masclosfera**. Un element essencial per a la

normalització del discurs neomasclista n'és la impunitat, fins i tot en les seves tesis més violentes contra les dones, en l'àmbit de les xarxes socials. Així, una proposta vital a mitjà termini és la de lliurar el combat en el camp virtualitzat. Com explica l'autora esmentada, el «coneixement de gènere antifeminista» es pot desafiar i desmentir mitjançant la presentació d'evidència empírica, el foment del pensament crític i la promoció d'un diàleg inclusiu que reconegui les complexitats de les experiències de gènere. Cal tenir aquesta conversa. No es pot abandonar l'espai virtual per inassolible, per insondable, per hostil o violent. Des de la política pública cal pensar estratègies sobre la vida virtual com si es tractés de la plaça pública. És en aquesta plaça on cal dur a terme, potser més que enlloc, el treball de desmantellar les fal·làcies i les boles que es creen i difonen per aquests espais, un treball de contrarestar la desinformació.

Així mateix, això s'ha de fer responsabilitzant-hi les estructures de poder. Les **plataformes**. La indústria tecnològica. García-Mingo defensa al seu capítol que des de les institucions públiques estatals cal treballar amb les plataformes digitals per desenvolupar i implementar polítiques més efectives de moderació de contingut i protecció contra l'assetjament. Cal promoure el desmantellament de plataformes o estructures virtuals que facilitin l'assetjament i encoratjar la creació d'entorns digitals segurs i igualitaris des del disseny, la governança i el model de negoci. Cal frenar la bilis digital contra les dones. Així mateix, des del marc institucional, es pot pensar en una política encarada a aquelles dones que reben campanyes d'assetjament, oferir protecció o acompanyament específic a aquestes dones, que, pel seu discurs o presència, són dianes o víctimes d'atacs misògins orquestrats des del submón de la masclosfera.

I és que ens volem encaminar cap a un futur digital feminista, lliure i segur. Així que, per al treball sobre la vida digital, proposem recuperar les recomanacions que hi ha al final del capítol d'Elisa García-Mingo, com ara fer auditories d'algorismes i avaluar les polítiques de moderació i els mecanismes de reportament de violència en aquestes plataformes, elements crucials per crear un entorn més segur per a les dones.

En definitiva, cal actuar i cal enviar el missatge que la vida virtual no és un lloc d'impunitat. Que també hi operen les regles civilitzatòries, que l'odi i l'assetjament a les dones no són una posició ideològica democràtica acceptable, i que l'Estat —entengueu per Estat qualsevol nivell d'administració pública com a dipositària de la norma comuna— continua sent un àrbitre que té cura de la vida lliure d'homes i dones en aquesta àgora en què ara ens parlem i que s'anomena internet.

La quarta recomanació té a veure, justament, amb regular aquesta vida virtual. El 2024 hem vist, per exemple, com, a la seva memòria anual, la

Fiscalia reconeixia que defensar infants i adolescents davant dels depredadors de les xarxes és actualment un objectiu «gairebé impossible». Així mateix, hem vist com el Govern aprovava al Consell de Ministres un avantprojecte de llei orgànica per a la protecció de menors en entorns digitals.

La veritat és que hi ha actualment debats sociopolítics i propostes jurídiques concretes sobre la taula que exploren què cal fer per tornar efectius alguns límits que tenim establerts però que no es compleixen; per exemple, el veto per edat per a l'accés virtual a determinades zones d'internet, com ara la pornografia. S'ha parlat a bastament sobre com establir sistemes de verificació d'edat efectius, robustos i eficaços i aquesta qüestió ha de ser una prioritat, una necessitat; de fet, anem molt tard.

També està emergint la preocupació referida a l'accés de menors a aplicacions o zones web que en fomenten la cosificació, la falta d'autoestima, la problematització del cos, el pes o l'autolesió, o fins i tot la mercantilització o el camí rosa cap a la prostitució, inclús la promoció del suïcidi. I també s'està produint un intent de renegociació del pacte social pel que fa a l'edat d'adquisició dels primers mòbils. Tot això té un mateix sentit de fons, que és adequar l'accés a contingut adult, addictiu, violent o de risc segons els temps de maduració de les persones.

D'altra banda, hi ha qüestions que no es poden abordar únicament des de l'accés, sinó també des de la producció mateixa. És el cas de la **pornografia**, per exemple, que necessita ser tractada com el que és: una poderosa xarxa de negoci que està aplicant violència contra moltes dones, que utilitza l'exploració sexual de moltes d'elles i que està educant generacions de nois i noies en un discurs sever de dominació sobre les dones. Si aquesta qüestió avui té un lloc preeminent en els debats feministes actuals és perquè en la seva versió de present (4.0) està tenint una responsabilitat directa en l'aprenentatge de menyspreu envers les dones, cap a la seva voluntat, desig i humanitat.

Relata Leire Rincón en el seu capítol que portem dècades d'expansió de determinats negocis (pornografia, prostitució, una extensa representació en la publicitat, etc.) que han contribuït a l'objectualització i sexualització creixents de les dones, un mecanisme permissiu per a la violència sexual. És urgent elaborar una bona detecció i abordatge dels elements i poders que estan reproduint l'aprenentatge de dominació.

Finalment, encara en el camp virtual, una cinquena recomanació vindria a proposar a les responsables de les polítiques públiques d'igualtat una **aliança amb les creadores i creadors de contingut**.

I és que és evident, diu Leire Rincón, que prohibir totalment l'accés a certes plataformes és difícil de materialitzar en una era digital on sempre hi ha alternatives tecnològiques que ho permeten. Per això, és crucial també

una educació que desincentivi i faci menys atractiu l'accés a aquest contingut, se'ns dirà al tercer capítol; fomentar el sentit crític i el rebuig cap a aquest tipus de contingut, no a través de les normes d'accés, sinó mitjançant l'ús crític de la raó i de les creences sobre aquests continguts. Per a que funcioni, cal fer-ho des de formats efectius, i l'evidència parla que la comunicació que genera emoció sol ser la que té efecte.

Hem après amb el capítol de Zuluaga, Tirado i Fraile que els i les *influencers* exerceixen un important potencial persuasiu, explicat pel seu estil de comunicació immersiu que genera confiança amb els seus seguidors i seguidores. Manegen un estil de comunicació que crea proximitat, cosa que facilita la subtil transmissió de les seves idees. La seva influència és particularment rellevant entre joves, atesa la creixent importància de les xarxes socials durant els anomenats «anys impressionables» de la seva socialització; aquells anys de joventut en què els esdeveniments i el clima sociopolític poden influir de manera significativa en les creences i els comportaments polítics de tota una generació.

Aquest capítol ens mostra amb dades que el contingut antifeminista a les xarxes aconsegueix un abast d'audiències molt més gran que el feminista. La implicació o *engagement* amb el contingut antifeminista és aproximadament quatre vegades més gran que el d'altres tipus de contingut, i això s'amplifica per l'ús de formats interactius (com el «*just chatting*») que permeten una comunicació bidireccional i fomenten un sentit de comunitat i pertinença. Es genera, com ens deia García Mingo, un lloc de ressonàncies, un espai segur i carregat d'emocionalitat.

Hem de comprendre quins estan sent els espais de formació en termes de gènere, i hem d'entendre quins són els formats que funcionen. Per tant, i si volem canviar les creences i les normes socials, a llarg termini i de manera efectiva, una part de l'educació en igualtat, així com una part de l'educació sexual, s'ha de fer en el camp virtualitzat, de manera didàctica, amena, propera i informal.

Per això és fonamental aliar-se amb persones creadores de contingut per promocionar pensament igualitari i saludable, a fi que arribi al públic indicat de manera indirecta. Així mateix, cal pensar en els formats. Ens explica Leire Rincón que, pel que fa a la llibertat sexual, ja s'han dut a terme diverses col·laboracions d'aquest tipus amb creadores de contingut, en què es pacta un contingut concret i es promou directament a través de les xarxes socials. Així mateix, ens proposa explorar l'estil de l'*edutainment*, un camp comunicatiu que combina l'educació amb l'entreteniment, i això fa que el contingut sigui més lúdic i interessant. Es recomana explorar aquest format en relació amb el cultiu d'una posició crítica i feminista.

Apagades per fi les pantalles, anem ara a una sisena recomanació, que no és cap altra que la feina dels fonaments. És vital: la **coeducació**. És sens dubte imprescindible una inversió pública prioritària en educació i en coeducació, i entenem per això la intervenció educativa intencionada (en constatar sexisme) de treball del principi d'igualtat i no-discriminació per sexe; practicant el tractar les nenes com a subjectes lliures i d'igual valor i rescatant de l'univers femení allò que ha de ser de valoració universal. La coeducació és oferir una educació lliure d'estereotips sexistes. Una criança i una educació per a nenes i nens basades en el respecte i l'equivalència existencial de nens i nenes, i en el lliure desenvolupament de la infància, alliberada dels mandats i carrils de gènere.

Hem d'entendre, afirma Paloma Tosar, que no educar en la coeducació és educar en el masclisme, sigui de manera conscient o inconscient. I per ajudar a la seva implementació, en el capítol i sobre la base de literatura i referents, recull quines són les característiques d'una escola coeducativa, quins passos cal seguir per a la seva construcció i àmbits d'intervenció, i mostra un exemple de feina ben feta. També ens presenta guies, pel·lícules i contes coeducatius per treballar en coeducació.

Val la pena rescatar, aquí, una dada que apareix al capítol d'Anduiza, Rico i Zuluaga, i és que actualment el nivell educatiu adquirit fa les dones més conscients de la seva discriminació, mentre que no sembla capaç de reduir els nivells de sexisme en els homes. Així, el treball amb homes s'ha de fer abans, en etapes de confirmació de la personalitat. Això, com ens diu Olmo Morales, consisteix a posar en marxa un descentrament en els nois, una posició autocrítica i empàtica amb les dones, i desnaturalitzar aprenentatges que ja tenen adquirits des d'una edat primerenca.

El treball educatiu és essencial i això requereix inversió a l'escola. Requereix temps. Treball al grup. Ràtios baixes. Atenció a la qüestió. Ulleres feministes per al professorat. Revisió dels continguts, de la presentació de referents, dels llibres i materials, dels espais i llocs d'ús i com es reparteixen nenes i nens en aquests. La coeducació necessita un treball pensat, freqüent, troncal, basat en la vida quotidiana de cada escola que permeti que l'equivalència entre homes i dones cali en la subjectivitat de cadascú.

La coeducació no pot ser puntual, un taller que és un bolet enmig d'una programació cega a la problemàtica de la desigualtat estructural entre homes i dones. I el contingut ha d'estar alineat i enfocat, ha de ser rigorós i s'ha de dirigir a forjar els fonaments que permetin a la infància créixer desnaturalitzant i problematitzant, en paraules d'Olmo Morales, tot allò que els acaba desigualant en valor social.

Per fer-ho, cal **avaluar els programes d'educació en igualtat**, així com d'educació sexual que s'estan disseminant per les escoles. Com diu Lei-

re Rincón, això és fonamental per evitar un dels riscos d'aquestes intervencions: el potencial de rebuig que existeix. Ens trobem en un moment en què el feminisme està sent institucionalitzat, la qual cosa pot fer que, per a molts joves, es percebi com una cosa imposada i tediosa. És rellevant, doncs, assegurar la qualitat del contingut, plantejar la feina a partir de la realitat quotidiana i entendre com s'estan integrant aquestes intervencions. Urgeix avaluar què estem fent i de quina manera està sent rebut per la població jove.

Així mateix, i anant a una setena recomanació, recollim aquí la proposta de Paloma Tosar d'establir el **treball paral·lel**. És a dir, a més a més del treball amb menors d'etapa infantil i primària, per al qual es proposa una educació conjunta, igualitària, coeducada, per a l'etapa de secundària i posteriors es proposa establir un aprenentatge en paral·lel, diferenciat per a nois i noies.

El treball amb els nois adolescents ha d'aprofundir en la línia dels valors ètics. Alguns dels objectius específics anirien a la línia, segons Olmo Morales, d'augmentar l'empatia amb les dones, estimular l'autocrítica com a homes, afavorir el canvi d'actituds i pràctiques amb les dones, reconèixer l'aprofitament masculí de la desigualtat, identificar avantatges masculins, incrementar la capacitat de confrontació entre iguals, motivar el canvi ètic en els homes i desnaturalitzar la disposició cuidadora de les dones.

Per això, cal programar un treball freqüent i normalitzat que permeti deslegitimar aquells aprenentatges patriarcals que ja s'hagin ingerit. Seguint l'aposta d'Olmo Morales, això consisteix a treballar en subjectivitats descentrades de si mateixes, amb capacitat empàtica cap a les companyes, que dimiteixin de la fratria i sentin un compromís amb la posició ètica en relació amb les dones. El capítol de Morales conté tres pàgines finals per orientar aquesta tasca, que proposem implementar.

El treball amb les noies adolescents, d'altra banda, però en un mateix sentit de reequilibri, se centrarà en l'enfortiment psíquic, a buscar-ne el poder i l'estratègia. Seguim aquí la proposta de Paloma Tosar. L'autora ens diu que els èxits que han acumulat les dones són enormes, en el sentit de fer saber a les nenes que el món també és seu i que tenen dret al mateix que els seus companys. Però que, tot i així, molts són els reptes, i la posició de les dones es continua construint actualment sota els paràmetres d'agradar, conquerir la mirada i acceptació de l'altre, posant al centre el plaer masculí. Així mateix, reben una afectació en la seva autopercepció en tant que debilitat, indefensió apresada, terror sexual i acceptació del rol de possible víctima.

Les adolescents continuen tement més que cap altra cosa la possibilitat d'una agressió sexual per part d'un desconegut, sense cap consciència que

el gruix de la violència sexual prové d'homes del seu entorn. Així mateix, se senten incapaces de defensar-se d'aquesta violència.

En aquest sentit, Tosar està experimentant (amb èxit) amb l'«autodefensa feminista», i en el seu capítol ens proposa aquest mateix treball troncal i habitual buscant desmuntar les mossegades que l'aprenentatge patriarcal ja hagi proporcionat, a aquestes edats, a la subjectivitat de les noies. Tosar explica en què consisteix aquest treball d'enfortiment, i com treballa, per exemple, problematitzant la indefensió apresada, la idea que una mai no es podria defensar, que millor deixar-se fer, quedar-se paralitzada. Cal desmuntar la por en les dones per poder dreçar dones lliures.

Aquest treball és paral·lel amb nois i amb noies, ens dirà Tosar, una feina que després convergeix, que ha d'educar críticament les noies contra la «lleï de l'agradament i contra la por», i educar críticament els nois contra la «lleï del domini i l'aprofitament de gènere». Ha de posar-les i posar-los en marxa en un mateix sentit, el d'adonar-se del patriarcat que habita en tots i totes també. Ha d'equilibrar-los i tornar-los companyes i companys, iguals, humanitat.

La vuitena recomanació va dedicada als i les **referents**. I això té diverses lectures. En primer lloc, hem de treballar en la recuperació de la genealogia de les dones en tots els àmbits de la vida. Hi ha hagut dones que han creat, pensat, pintat, viatjat, inventat, dirigit; en la construcció del nostre món hi ha hagut dones i aquestes han de figurar a la nostra consciència col·lectiva. Això es pot fer per a qualsevol política cultural o educativa que es posi en marxa, però també científica, esportiva o de qualsevol sector.

En segon lloc, cal cultivar el fet que les noies puguin trobar exemples previs de les possibilitats que el futur els ofereix. I, així mateix, i molt important, cal cultivar que els nois puguin sentir-s'hi referenciats; poden tenir una dona de referent, és una igual. Les dones tenim sempre referents masculins, als homes encara se'ls ridiculitza aquesta referència amb una dona, és una taca a la masculinitat, té més premi social el menyspreu. Cal aconseguir que els homes es puguin identificar amb les dones.

En tercer lloc, cal cultivar que els nois, i també les noies, puguin tenir referents masculins de bon tracte, homes posicionats al món amb consciència ètica respecte a les dones. Però no pas homes posicionats de paraula, de discurs, sinó homes que, de manera autocrítica, reconguin en si mateixos el masclisme que hàbitem (així ho expressa Olmo Morales), i promoguin i exercitin una disposició a canviar el lloc des del qual es relacionen amb les dones.

Cal omplir la quotidianitat amb aquests referents. I per això cal invertir fortament en el **treball feminista amb homes**. Aquest treball, ens diu

Morales, significa un exercici honest d'autocrítica, en què el jo, l'autoimatge conseqüència d'una socialització patriarcal, sigui posat en qüestió. Consisteix a alimentar el descentrament dels homes i la seva capacitat de posar-se al lloc de les dones. I ha de problematitzar el poder exercit o l'expertització en la relació quotidiana amb les dones. Amb els homes més resistents, això necessitarà més temps, sessions i confiança que amb els més sensibilitzats, però serà un temps que valdrà la pena, ja que una política que encoratgi aquest treball masculí és una política de fre a la involució neomasclista. A aquestes reflexions de Morales, Tosar afegeix una cosa que tots dos experimenten quotidianament a les aules: aquest treball amb homes l'han de fer referents homes amb formació feminista. Doncs bé, aquesta formació i creació de referents es poden incentivar i animar des de l'acció institucional.

La novena recomanació, molt connectada a l'anterior, és la que té a veure amb escollir bé les **estratègies discursives**. Com parlem i per dir què. La veritat és que les estratègies discursives feministes s'han multiplicat aquests darrers anys en les seves diverses formes i formats. D'entre elles, cal destacar que s'han guanyat un lloc determinades eines poderoses, com ara l'**humor**, tan ben presentat al capítol de Paloma Tosar.

Tosar dedica una part del text a explicar per què l'humor és una bona estratègia de discurs, efectiva i complementària per a la transmissió de valors feministes. Diu que la ràbia pot ser un bon motor, però no serveix com a estratègia discursiva, ja que quan surt genera rebuig i quan es guarda desgasta. Perquè una estratègia discursiva feminista sigui efectiva, diu, ha de generar benestar general (i a les feministes en particular) i ha de sensibilitzar, sobretot aquelles persones no tan properes al feminisme.

Així, l'humor aconsegueix això; és eficaç, el riure elimina barreres i estableix connexions intenses entre les persones que ens ajuden a comprendre el que diu l'altre, i genera benestar, una cosa documentada al capítol i la seva bibliografia. L'humor apareix com un recurs amb potencial polític i teòric, i l'humor feminista com a eina de confrontació no violenta per desafiar la ideologia patriarcal. Ja hi ha evidència del seu èxit a involucrar homes i dones, alhora que projecta perfils de dones habitant rols de desvergonyiment intel·ligent, de provocació i transgressió tradicionalment vetats.

Doncs bé, aquest humor feminista s'està implementant avui des d'un ampli espectre de mons culturals —de teatre a poesia, de monòlegs a pòdcasts o a carnavals— i alhora és una tècnica pedagògica per a algunes especialistes en igualtat. Podem tenir-ho en compte de cara a futures campanyes, o per a les aliances amb creadors i creadores de contingut defensada amb anterioritat.

D'altra banda, també vull portar aquí el canvi discursiu que proposa Olmo Morales, que no tracta les formes, sinó que dispara contra els continguts, i que argumenta sobre la necessitat de centrar el gruix de la força discursiva en l'adquisició d'una **posició ètica**. Pel treball d'homes amb homes, parlem de com tractem les dones. Per això es requereix l'exploració de la quotidianitat, així com el desmuntatge del mite de la lliure elecció, mostrant exemples de l'aprofitament que fan els homes de certes «eleccions» de les dones que encaixen a la perfecció amb els desitjos i les fantasies més sexistes, diu Morales: «Cal problematitzar el desig tan mitificat, situar-lo a l'altra banda de la línia vermella quan aquest col·lideix amb la posició ètica». Així, davant dels discursos neoliberals que promouen l'alliberament del desig, la proposta discursiva de l'autor va de posar-se límits en pro d'un món més vivible i just per a les altres.

Això no és senzill i va en contra dels signes dels temps, tan plens d'autocentrament, però, al meu entendre, és ple de sentit i de veritat. Ho situo, aleshores, com un repte i com un far, tenint en compte que a l'altra banda de la tanca hi ha la masclosfera (llepant les ferides del *joisme*), que, com ens explica García-Mingo, és un espai d'homosociabilitat masculina on es comparteixen, en «espai segur», sentiments com la ràbia, l'orgull ferit o el ressentiment contra les dones.

Hem vist de prop que la narrativa que s'hi construeix és la del victimisme masculí, viure en una societat que suposadament els discrimina i la necessitat d'actuar pels «drets dels homes». L'autora ha deixat escrit que és fonamental centrar-nos en la dimensió afectiva de la masclosfera, intentar entendre per què els homes joves troben consol emocional en la masclosfera, i a això Zuluaga, Tirado i Fraile afegeixen que la cerca d'identitat i pertinença característica de l'adolescència pot portar molts joves a trobar en les comunitats antifeministes una sensació de pertinença, així com explicacions simplistes per compensar les seves frustracions personals.

Recupero aquí una idea que expressa Elisa García-Mingo al seu capítol, i és que tendim a mirar la masclosfera com un problema en si mateixa, quan és més aviat un símptoma que ens parla de problemes contemporanis dels quals ens hem d'ocupar en les nostres recerques i intervencions. La posició dels homes al món respecte a les dones n'és un, i és amb ells que ha de ser treballat i superat.

Finalment, com a desena i última recomanació, situaria la necessitat d'ordenació, simplificació i coherència en el missatge, i per això la necessitat de tornar a vertebrar el feminisme al voltant d'un **mínim comú denominador**. Paloma Tosar proposa una aglutinació de les diferents posicions feministes avui en disputa per diferents temàtiques de pes al voltant d'uns

compromisos de mínims. Això és la despatriarcalització de la societat i, especialment, el cessament de la violència contra les dones.

Cal tornar a pensar de manera prioritària sobre la violència. Què hem de fer per aconseguir que cessi. Com aconseguir deslegitimar-la, fer-la impensable per als homes, repudiable, insuportable, assenyalable, i per això cal centrar les campanyes i intervencions a visibilitzar els danys a curt i llarg termini que generen les violències masculines, des de les més explícites fins a les més subtils. I una cosa més, cal aconseguir que els homes puguin posar-se a les sabates de les dones. Cal curtcircuitar l'aprenentatge de l'alteritat, «ella és una altra cosa diferent de mi», i cal curtcircuitar l'aprenentatge de la dominació, «ella és quelcom que jo puc o vull doblegar».

Amb tot, del que estem parlant és de centrar les nostres estratègies feministes a «despatriarcalitzar-nos», és a dir, construir una identitat feminista, tant des de l'àmbit col·lectiu com des d'un pla individual d'homes i dones, en paraules de Paloma Tosar.

La transformació s'ha de fer tant sobre les estructures socials, de negocis i de poder com en relació amb un canvi interior individual. I aquestes estratègies, les deu relatades aquí, són només un pensament en veu alta després de llegir tots els capítols; són només algunes de les possibles.

Animo el conjunt de les decisores i decisors polítics i tècnics a intentar-ho amb tots els seus recursos i forces disponibles. Han de sumar el seu afany a segles de vindicacions i dècades de polítiques a favor d'una vida lliure per a les dones. En realitat, tot és, cada vegada, el mateix. El masclisme es reinventa, posa en marxa cabrioles discursives per a la seva supervivència. Però, cada cop, dones i homes compromesos amb la igualtat sortim al seu pas per exigir la fi d'aquest temps i l'aixecament d'un de nou. Un de lliure i igualitari, un sense puny ni por, sense violència, aquell al qual, amb la sororitat a la mà, ens anem encaminant.

Biodata

Maria Freixanet Mateo és la coordinadora de la línia de recerca Gènere i Política de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials de la UAB, on dirigeix, entre d'altres, el Curs d'Idees Capitals del Pensament Polític Feminista. És politòloga i màster en Polítiques Públiques i Socials per la Universitat Pompeu Fabra, on també va ser responsable de l'Observatori Social d'Espanya dins del programa de polítiques públiques de la Universitat. Va ser portaveu d'igualtat al Senat i va participar en l'elaboració del Pacte d'Estat con-

tra la Violència de Gènere. Actualment es dedica a la divulgació sobre pensament feminista i a la recerca sobre l'impacte dels discursos feministes i neomasclistes en la població jove de Catalunya.